

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/41/2009

POLACY WIERZĄ W GOSPODARKE WOLNORYNKOWĄ

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MARZEC 2009

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
3 października 2008 roku

W tym roku mija dwadzieścia lat od rozpoczęcia w Polsce reform rynkowych i wprowadzenia wolności gospodarczej. W jednym z ostatnich sondaży¹ zapytaliśmy ankietowanych, co myślą o gospodarce wolnorynkowej i jak oceniają jej funkcjonowanie w naszym kraju. Zapytaliśmy ich również o ocenę zmian w gospodarce z dłuższej perspektywy i w szerszym kontekście, a także o opinie na temat minionego ustroju gospodarczego.

POSTRZEGANIE GOSPODARKI WOLNORYNKOWEJ

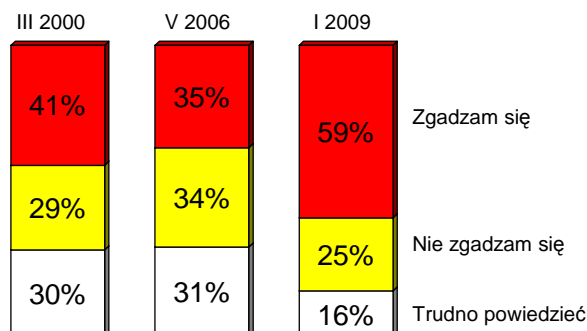
Prawie trzy piąte Polaków (59%) zgadza się ze stwierdzeniem, że gospodarka kapitalistyczna oparta na prywatnej przedsiębiorczości jest najlepszym systemem gospodarczym dla naszego kraju. Co czwarty respondent (25%) nie podziela jednak tego poglądu, uznając, jak można się domyślać, że w naszym przypadku lepszy byłby inny system gospodarczy niż kapitalistyczny.

Notowany obecnie odsetek ankietowanych przekonanych o praktycznej wartości gospodarki rynkowej jest najwyższy od dziewięciu lat, odkąd po raz pierwszy zapytaliśmy o to respondentów. W 2000 roku przekonanie o dużym znaczeniu gospodarki kapitalistycznej podzielało dwie piąte badanych. Po sześciu latach – w 2006 roku – odsetek osób sądzących, że kapitalizm jest najodpowiedniejszym dla Polaków typem gospodarki nieco się zmniejszył. Obecnie – po okresie prosperity i ciągle jeszcze na progu kryzysu – Polacy są przekonani, że gospodarka rynkowa i wolna konkurencja to najlepsze „urządzenia” gospodarcze dla naszego kraju.

---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (224) zrealizowano w dniach 9–15 stycznia 2009 roku na liczącej 1089 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

**RYS. 1. CZY ZGADZA SIĘ PAN(I) CZY TEŻ NIE ZGADZA ZE STWIERDZENIEM,
ŻE GOSPODARKA KAPITALISTYCZNA OPARTA NA PRYWATNEJ PRZEDSIĘBIOR-
CZOŚCI JEST NAJLEPSZYM SYSTEMEM GOSPODARCZYM DLA NASZEGO KRAJU?**

O tym, że oparta na swobodnej przedsiębiorczości gospodarka kapitalistyczna jest dla Polski najlepszym systemem gospodarczym, częściej przekonane są osoby młode oraz w średnim wieku (do 44 lat), natomiast badani powyżej 55 roku życia podzielają ten pogląd mniej jednoznacznie. Pozytywny stosunek do gospodarki kapitalistycznej ankietowani deklarują tym częściej, im lepiej są wykształceni. Wśród osób z wykształceniem podstawowym tylko 45% zgadza się z tą tezą, natomiast wśród respondentów z wykształceniem wyższym – 79%. Trzy czwarte ludności największych miast (75%) jednoznacznie popiera model gospodarki kapitalistycznej i jest to najwyższy odsetek głosów, natomiast stosunkowo najwięcej sceptyków znajdujemy wśród mieszkańców wsi (31%). Jest oczywiste, że gospodarkę typu kapitalistycznego najczęściej akceptują respondenci osiągający najwyższe dochody (82%); poparcie dla kapitalizmu jest też wprost proporcjonalne do zadowolenia z własnych warunków materialnych.

Wśród grup społeczno-zawodowych pozytywny stosunek do kapitalizmu mają przede wszystkim kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem (81%), osoby pracujące na własny rachunek (75%) oraz uczniowie i studenci (79%). Najbardziej krytyczni w tej sprawie są rolnicy, bezrobotni (po 40%), a także robotnicy niewykwalifikowani (32%).

Mimo użycia w pytaniu terminu „kapitalizm”, obciążonego znaczeniowo dużym ładunkiem ideologicznym, w wypowiedziach ankietowanych widać mniejsze, niż można by oczekiwać, zróżnicowania ze względu na poglądy polityczne. Dwie trzecie osób identyfikujących się z prawicą (67%) sądzi, że gospodarka tego typu stanowi dla naszego kraju najlepszy system ekonomiczny, jednak wśród badanych o poglądach lewicowych grupa podzielających tę opinię jest niewiele mniejsza (61%). Warto przypomnieć, że w roku 2000 zróżnicowania ocen były w tym zakresie dużo bardziej zauważalne. Wśród ankietowanych

o poglądach pravicowych odsetek głosów dzielących opinię, że gospodarka rynkowa i kapitalizm są dla naszego kraju najlepsze, był niemal taki sam jak obecnie (69%), natomiast wśród badanych identyfikujących się z lewicą przeważali ci, którzy nie zgadzali się z tym stwierdzeniem (40% wobec 34% akceptujących tę tezę). Może to oznaczać, że w Polsce – tak jak w większości krajów Europy – po klęsce modelu „gospodarki socjalistycznej” lewicowość nie łączy się już tak silnie jak kiedyś z ideologicznym krytycyzmem wobec prywatnej przedsiębiorczości, wolnego rynku i kapitalizmu.

W mniejszym stopniu niż ogólne założenia akceptowany jest sposób funkcjonowania gospodarki wolnorynkowej w naszym kraju. Zadowolenie w tym względzie wyraża niespełna połowa ankietowanych (48%), a nieco mniej osób (39%) ma przeciwne zdanie na ten temat.

Mimo niewielkiej przewagi zadowolenia ze sposobu funkcjonowania gospodarki rynkowej, z dłuższej perspektywy widać, jak zasadniczo zmieniły się odczucia badanych w tym zakresie. W 2000 roku, a także sześć lat później, zdecydowana większość ankietowanych uznając – przypomnijmy – mniej lub bardziej zdecydowanie gospodarkę rynkową i kapitalizm za najlepszy dla Polski system gospodarczy, jednocześnie deklarowała, że nie podoba im się sposób, w jaki te idee są realizowane w praktyce. Obecnie przeważają badani akceptujący sposób, w jaki funkcjonuje gospodarka rynkowa w naszym kraju. Warto zauważyć, że w porównaniu z rokiem 2000 zadowolenie ze sposobu funkcjonowania gospodarki rynkowej opartej na indywidualnej przedsiębiorczości i wolnej konkurencji w Polsce wzrosło w większym stopniu (o 28 punktów procentowych) niż akceptacja samej idei wolnego rynku (wzrost o 18 punktów). Nieco inny sposób pytania o poziom zadowolenia uniemożliwia jednak wyciągnięcie z tego faktu zbyt daleko idących wniosków.

Tabela 1

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jest Pan(i) zadowolony(a) czy też niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje gospodarka rynkowa w Polsce?*	Wskazania respondentów według terminów badań					
	III 2000*		V 2006*		I 2009	
	w procentach					
Zdecydowanie zadowolony(a)	2	20	3	26	4	48
Raczej zadowolony(a)	18		23		44	
Raczej niezadowolony(a)	47	68	50	63	32	39
Zdecydowanie niezadowolony(a)	21		13		7	
Trudno powiedzieć	12		11		13	

* W tych badaniach ankietowani odpowiadali na pytanie: *W jakim stopniu jest Pan(i) zadowolony(a) bądź niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje dzisiaj w Polsce gospodarka wolnorynkowa?**, a przy odpowiedzi posługiwali się skalą (od 1 do 10) wskazując punkt, który najbardziej odpowiadał ich stanowisku w tej sprawie: punkty 1+2 – zdecydowanie niezadowolony(a), 3+4+5 – raczej niezadowolony(a), 6+7+8 – raczej zadowolony(a), 9+10 – zdecydowanie zadowolony(a)

Wśród Polaków uznających model gospodarki kapitalistycznej za najlepszy dla naszego kraju prawie jedna czwarta (24%) nie jest zadowolona ze sposobu, w jaki te założenia są realizowane w praktyce. Zdecydowana większość zwolenników kapitalizmu akceptuje jednak kształt gospodarki rynkowej w naszym kraju. Z kolei brak akceptacji tej gospodarki idzie w parze z niezadowoleniem z jej realnego kształtu.

Tabela 2

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że gospodarka kapitalistyczna oparta na prywatnej przedsiębiorczości jest najlepszym systemem gospodarczym dla naszego kraju?	Czy, ogólnie rzecz biorąc, jest Pan(i) zadowolony(a) czy też niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje gospodarka rynkowa w Polsce?		
	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Zgadzam się	70	24	6
Nie zgadzam się	20	73	7
Trudno powiedzieć	10	44	46

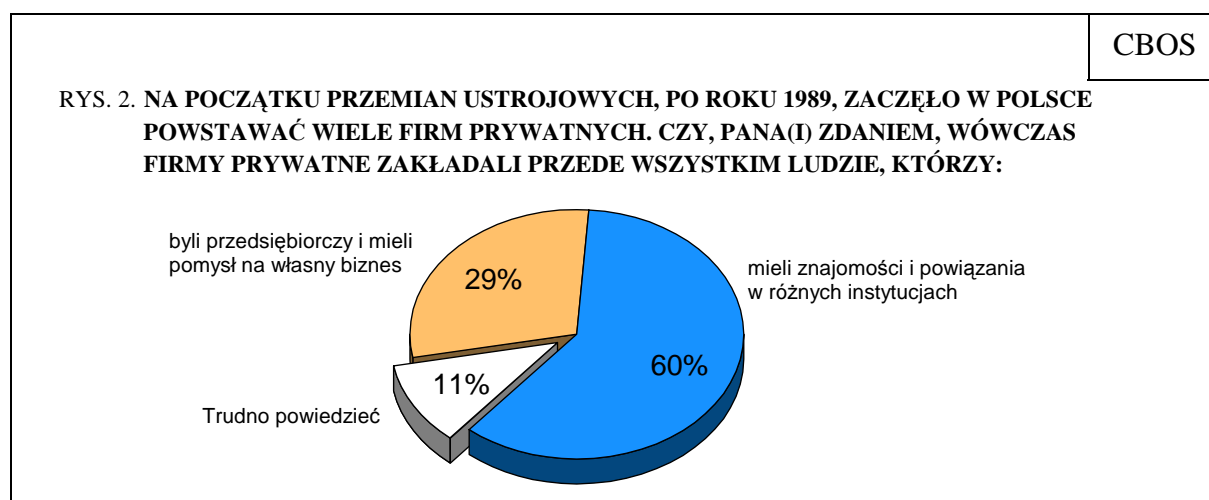
Sprzeciw wobec praktyki funkcjonowania gospodarki rynkowej w Polsce jest tym częstszy, im niższe są dochody przypadające na osobę w rodzinie: wśród badanych osiągających najniższe dochody (poniżej 500 zł *per capita*) – 52% deklaruje niezadowolenie, a wśród najlepiej zarabiających (powyżej 1500 zł na osobę) o połowę mniej (27%). Niezadowolenie rośnie także wraz z gorszą oceną własnych warunków materialnych. Stosunkowo bardziej krytyczni wobec obecnej praktyki funkcjonowania gospodarki wolnorynkowej są badani w wieku od 55 do 64 lat, respondenci gorzej wykształceni (poniżej średniego wykształcenia), a także mieszkający na wsi. Niezadowolenie ze sposobu funkcjonowania w Polsce gospodarki kapitalistycznej najczęściej wyrażają rolnicy (66% głosów niezadowolenia), a także osoby bezrobotne (57%), emeryci (47%) i renciści (46%) oraz robotnicy niewykwalifikowani (44%).

Wśród elektoratów poszczególnych partii politycznych najbardziej krytyczni wobec sposobu funkcjonowania wolnego rynku w praktyce są wyborcy PiS, wśród których głosy niezadowolenia i akceptacji się równoważą. Podobnie wielu niezadowolonych jest także wśród wyborców niezdecydowanych oraz w grupie osób biernych politycznie. Zadowolenie z praktyki funkcjonowania wolnego rynku wyrażają najczęściej zdeklarowani sympatycy PO i PSL.

Tabela 3

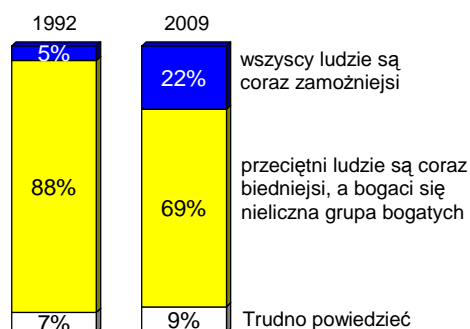
Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, jest Pan(i) zadowolony(a) czy też niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje gospodarka rynkowa w Polsce?		
	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PO	68	24	9
PSL	65	29	7
SLD	54	41	5
PiS	46	47	7
Niezdecydowani	32	46	22
Nie głosujący	39	46	16

Brak zadowolenia ze sposobu funkcjonowania wolnego rynku wynika zapewne z różnych przyczyn – jedną z nich może być brak złudzeń co do możliwości realizacji założeń ideowych gospodarki rynkowej w obecnym świecie, np. dotyczących wolnej konkurencji. Większość badanych uważa, że nawet po pionierskim okresie „łódkowego” handlu tuż po 1989 roku, kiedy wiele osób z zapałem zaczęło działać na rynku na własną rękę, dużo istotniejszym warunkiem skutecznego rozpoczęcia działalności gospodarczej były znajomości i „dojścia” w różnych instytucjach niż własna przedsiębiorczość i dobre pomysły na biznes.

Wśród ankietowanych utrzymuje się przekonanie, że gospodarka wolnorynkowa jest przede wszystkim szansą bogacenia się dla nielicznych (69%), a przeciętni ludzie nie mają wielkich szans na poprawę swego losu. Jednak w porównaniu z odpowiedziami z początku okresu transformacji, sprzed siedemnastu lat, wzrósł odsetek badanych sądzących, że dzięki gospodarce wolnorynkowej wzrasta przeciętna stopa życia i w sumie wszyscy ludzie stają się coraz bardziej zamożni (o 17 punktów, do 22%). Zmiana świadomości społecznej w tym zakresie następuje jednak bardzo powoli.

RYS. 3. CZY, PANA(I) ZDANIEM, W WYNIKU ZMIAN GOSPODARCZYCH W POLSCE ZAPOCZĄTKOWANYCH W 1989 ROKU:

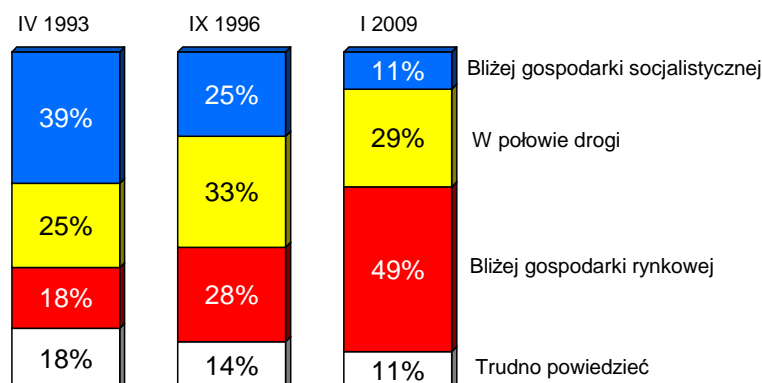
OD GOSPODARKI REALNEGO SOCJALIZMU DO GOSPODARKI RYNKOWEJ

Dwa dziesięciolecia upływające od początku reform rynkowych i kolejne pokolenia wchodzące w dorosłe życie sprawiają, że coraz mniej osób pamięta ustrój realnego socjalizmu, wie, czym była w praktyce gospodarka nakazowo-rozdzielcza i w jaki sposób funkcjonowała. W świadomości społecznej dominują lęki i frustracje związane z nowym kształtem życia społecznego i gospodarczego, zupełnie już przesłaniające dawne obawy i kompleksy. Większość Polaków już od dłuższego czasu nie obawia się pustych półek w sklepach czy braku wolności słowa, lęka się natomiast braku środków do życia, upadku swojego zakładu pracy (czy w ogóle bezrobocia) albo też czuje się permanentnie nieusatysfakcjonowana wysokością otrzymywanej płacy i zbyt niskim – bądź nieadekwatnym do oczekiwań – poziomem życia swojej rodziny. Frustracje tego rodzaju są tym bardziej dotkliwe, że w nowych warunkach ekonomicznych pogłębia się rozwarstwienie społeczeństwa: jednym wiedzie się lepiej, podczas gdy sytuacja innych – w ich własnym odczuciu – jeśli się nie pogarsza, to poprawia w zbyt wolnym tempie.

Prawie połowa Polaków ocenia, że w drodze od modelu gospodarki socjalistycznej do gospodarki rynkowej, rozpoczętej w 1989 roku, nasz kraj przebył już ponad połowę drogi i w polskiej gospodarce jest obecnie więcej „rynku” niż pozostałości z czasów realnego socjalizmu. Ponad jedna czwarta respondentów lokuje gospodarkę Polski dokładnie w połowie drogi, a co dziewiąty uważa, że ciągle jest ona bardziej „socjalistyczna” niż rynkowa.

RYS. 4. ZAAWANSOWANIE PRZEMIAN W POLSKIEJ GOSPODARCE*

* Badani oceniali stan polskiej gospodarki na siedmiopunktowej skali, a pytanie brzmiało: *Jeśli przyjmujemy, że „1” oznacza dawną gospodarkę socjalistyczną, a „7” gospodarkę rynkową, to gdzie, Pana(i) zdaniem, jesteśmy w tej chwili, gdzie umieścił(a)by Pan(i) obecną gospodarkę polską?*

Przedstawiając respondentom kilkanaście pojęć i terminów nacechowanych zarówno pozytywnie, jak i negatywnie poprosiliśmy o wyróżnienie takich, które kojarzą im się z kapitalizmem i gospodarką wolnorynkową, oraz łączących się w ich pojęciu z typem gospodarki socjalistycznej bez prywatnych przedsiębiorstw. Z gospodarką rynkową najbardziej jednoznacznie kojarzą się obecnie Polakom terminy: *zysk* (75%), *postęp* (74%), *postęp techniczny* (73%), a także *wolność* (67%), *dobrobyt* oraz *wydajność* (po 65%). Co najmniej połowa respondentów łączy jednak z tym typem gospodarki również takie negatywnie nacechowane pojęcia, jak: *egoizm* (58%), *korupcja* (54%), *strajk* (52%) oraz *brak równości* (49%). Natomiast z gospodarką socjalistyczną kojarzą się ankietowanym przede wszystkim *braki*, *niedobory*, wskazywane przez ponad połowę z nich (57%). Co trzeci respondent łączy z gospodarką socjalistyczną także terminy: *brak równości* (33%), *strajk* (32%), ale również *dobro ludzi* (31%). W świadomości ponad jednej czwartej badanych (27%) gospodarka socjalistyczna wiąże się też ze sprawiedliwością.

Tabela 4

Proszę powiedzieć, które z podanych określić kojarzą się Panu(i) z gospodarką rynkową opartą na prywatnej przedsiębiorczości, a które z socjalistyczną gospodarką bez prywatnych przedsiębiorstw?	Z gospodarką rynkową		Z socjalistyczną gospodarką bez prywatnych przedsiębiorstw		Trudno powiedzieć	
	III 2000*	I 2009	III 2000*	I 2009	III 2000*	I 2009
	w procentach					
Zysk	78	75	5	9	17	16
Postęp	68	74	9	11	23	15
Postęp techniczny	72	73	6	11	22	16
Wolność	69	67	11	17	20	16
Dobrobyt	55	65	17	14	28	21
Wydajność	52	65	26	17	22	18
Egoizm	60	58	13	22	27	21
Korupcja	53	54	16	24	31	22
Strajk	67	52	15	32	18	16
Planowanie	30	49	47	21	23	20
Brak równości	52	49	28	33	20	18
Sprawiedliwość	35	45	30	27	35	28
Dobro ludzi	32	43	40	31	28	25
Braki, niedobory	21	23	55	57	23	20

* W tym badaniu ankietowani odpowiadali na pytanie: *Proszę powiedzieć, które z podanych określić kojarzą się Panu(i) z kapitalistyczną gospodarką wolnorynkową, a które z socjalistyczną gospodarką bez prywatnych przedsiębiorstw?*

Interesujące są zmiany konotacji, które w świadomości społecznej wiążą się z obydwoma pojęciami. Możemy je prześledzić porównując tegoroczne odpowiedzi z deklaracjami uzyskanymi w 2000 roku.

Wydaje się, że skojarzenia ankietowanych sprzed dziewięciu lat były w dużej mierze pochodną utrwalonej niegdyś wiedzy o różnicowaniach ideologicznych między tymi dwoma systemami ekonomicznymi, w mniejszym zaś stopniu wiązały się z doświadczeniami empirycznymi. W roku 2000 znamienne było to, że np. pojęcie *strajk*, mimo obfitości tego rodzaju wydarzeń w ostatniej fazie istnienia realnego socjalizmu, bardziej jednak kojarzyło się ankietowanym z kapitalizmem niż socjalizmem.

Obecnie widać wyraźnie przesunięcie zakresu znaczeniowego pojęcia gospodarka rynkowa oraz – co najważniejsze – wyraźny wzrost częstości skojarzeń pozytywnych i spadek negatywnych. Jeśli potraktujemy listę częstości skojarzeń z 2000 roku jako ranking, a zarazem punkt odniesienia, to obecnie obserwujemy awans takich skojarzeń jak *postęp* (z czwartego na drugie miejsce), *wydajność* (z dziewiątego na szóste), *dobrobyt* (z siódmego na piąte), a na dalszych miejscach listy nawet terminu *planowanie* (z trzynastego na dziesiąte). Natomiast obniżyło się znaczenie skojarzenia gospodarki rynkowej z pojęciem *strajk* (z piątego na

dziewiąte), spadły także o jedno miejsce takie skojarzenia jak: *egoizm*, *brak równości*, ale też *sprawiedliwość* i *wolność*.

Biorąc pod uwagę wielkość zmian, można zauważyć, że obecnie – w porównaniu ze stanem sprzed dziewięciu lat – Polakom wyraźnie częściej kojarzą się z gospodarką wolnorynkową, a nie z socjalizmem takie pojęcia, jak: *planowanie* (wzrost o 19 punktów procentowych), *wydajność* (wzrost o 13 punktów), *dobro ludzi* (o 11 punktów), *dobrobyt* i *sprawiedliwość* (w obu wypadkach wzrost o 10 punktów) oraz *postęp* (wzrost o 6 punktów). Wyraźnie obniżyła się natomiast częstość pojęciowego wiązania kapitalizmu ze *strajkami* (spadek o 15 punktów procentowych), a w niewielkim zakresie także z pojęciami *brak równości* oraz *zysk* (spadek po 3 punkty).

Jeśli chodzi o zmiany w układzie skojarzeń poszczególnych pojęć z gospodarką socjalistyczną, to największe z nich dotyczą częstości kojarzenia tej gospodarki z terminem *planowanie* (spadek o 26 punktów procentowych), a także z pojęciami *wydajność* i *dobro ludzi* (w obu wypadkach spadek o 9 punktów). Natomiast w polu znaczeniowym terminu gospodarka socjalistyczna dużo częściej pojawiają się takie skojarzenia jak *strajk* (wzrost o 17 punktów procentowych), a w nieco mniejszym zakresie także *egoizm* (wzrost o 9 punktów), *korupcja* (wzrost o 8 punktów), *brak równości* (wzrost o 5 punktów), ale również *wolność* (wzrost o 6 punktów) i *postęp techniczny* (wzrost o 5 punktów).

★

★

★

Zmiany świadomości społecznej następują zwykle bardzo wolno. Dziesięć lat po zapoczątkowaniu przemian rynkowych Polacy nie byli entuzjastycznymi zwolennikami gospodarki kapitalistycznej. Mimo praktycznego poparcia dla wolnego rynku, obserwowanego w codziennym życiu, duża część polskiego społeczeństwa sceptycznie podchodziła do gospodarki wolnorynkowej, a w ocenie ankietowanych sposób funkcjonowania tego rodzaju gospodarki w naszym kraju pozostawiał bardzo wiele do życzenia. Krytycyzm wobec podporządkowania życia społecznego i gospodarczego wyłącznie mechanizmom rynkowym łączył się z ciągle utrzymującą się popularnością idei i poglądów lewicowych, w tym szczególnie z oczekiwaniami co do dużej roli państwa w gospodarce.

Tym bardziej interesujące jest to, jak w myśleniu Polaków zmieniło się postrzeganie kapitalizmu i wolnego rynku po kolejnych dziewięciu latach.

Mimo światowego kryzysu gospodarczego Polacy coraz bardziej doceniają gospodarkę kapitalistyczną opartą na prywatnej przedsiębiorczości. Obecnie większość ankietowanych uznaje kapitalizm i gospodarkę rynkową za najlepszy system gospodarczy dla naszego kraju. Co ciekawe – inaczej niż w 2000 roku – tego zdania są zarówno osoby utożsamiające się z prawicą, jak i określające swoje poglądy polityczne jako lewicowe. Zmianę w podejściu Polaków do gospodarki wolnorynkowej widać jeszcze wyraźniej, jeśli weźmiemy pod uwagę poziom akceptacji realnego kształtu, jaki ma ona w naszym kraju. Jeszcze w 2006 roku zdecydowana większość ankietowanych twierdziła, że nie podoba im się sposób, w jaki ta idea wolnego rynku jest realizowana w praktyce. W 2009 roku wśród Polaków przeważają osoby akceptujące sposób, w jaki funkcjonuje gospodarka rynkowa w naszym kraju. Co prawda respondenci nie są przekonani, że dzięki takiej organizacji życia gospodarczego i społecznego rośnie stopa życiowa Polaków i wszyscy, a nie tylko wybrani, mają szansę się bogacić, ale odsetek tego rodzaju opinii powoli się zwiększa.

Na zmiany, które w ostatnim czasie nastąpiły w świadomości społecznej, wskazuje także ewolucja skojarzeń związanych z gospodarką kapitalistyczną *versus* gospodarką socjalistyczną. Z gospodarką socjalistyczną przestało być już tak wyraźnie kojarzone planowanie, a także pojęcia: wydajność i dobro ludzi, natomiast dużo częściej wiąże się z nią strajk, a w mniejszym zakresie także egoizm i korupcja. Z kolei na liście skojarzeń z kapitalizmem wzrosło znaczenie takich pojęć, jak: postęp (nie tylko postęp techniczny jak wcześniej), wydajność, dobrobyt, natomiast ustrój ten przestał być tak wyraźnie łączony ze strajkami. Można zatem zaryzykować tezę, że po dwudziestu latach od zapoczątkowania zmian ustrojowych w świadomości przeciętnego Polaka z kapitalizmu zostało zdjęte ideologiczne odium, które obciążało to pojęcie w poprzednim systemie.

Opracował

Krzysztof PANKOWSKI

A N E K S

Tabela 1

		Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że gospodarka rynkowa oparta na prywatnej przedsiębiorczości jest najlepszym systemem gospodarczym dla naszego kraju?			Liczba osób
		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		59	25	16	1089
Płeć	Mężczyźni	64	26	11	512
	Kobiety	55	25	20	577
Wiek	18-24 lata	68	19	12	160
	25-34	66	21	13	201
	35-44	66	24	10	185
	45-54	62	25	13	158
	55-64	50	31	19	196
	65 lat i więcej	44	31	26	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	51	31	18	415
	Miasto do 20 tys.	59	22	19	147
	20-100 tys.	56	27	17	209
	101-500 tys.	69	18	13	173
	501 tys. i więcej mieszk.	75	20	5	146
Wykształcenie	Podstawowe	45	29	26	293
	Zasadnicze zawodowe	54	30	16	274
	Średnie	66	24	10	369
	Wyższe	79	13	9	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	81	11	8	80
	Średni personel, technicy	70	26	4	31
	Pracownicy adm.-biurowi	69	22	9	87
	Pracownicy usług	68	21	11	52
	Robotnicy wykwalifikowani	61	28	11	152
	Robotnicy niewykwalifik.	56	32	11	62
	Rolnicy	39	40	21	58
	Pracujący na własny rach.	75	17	8	33
Bierni zawodowo	Renciści	44	23	33	76
	Emeryci	47	30	23	225
	Uczniowie i studenci	79	12	9	109
	Bezrobotni	42	40	18	65
	Gospodynie domowe i inni	57	24	19	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	66	25	9	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	66	26	8	88
	sekt. pryw. poza rolnict.	72	18	10	224
	prywatnym gosp. rolnym	40	39	21	54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	49	31	20	257
	501-750	57	26	17	192
	751-1000	54	30	16	195
	1001-1500	65	25	10	183
	Powyżej 1500 zł	82	9	10	119
Ocena własnych war. mater.	Złe	39	36	26	234
	Średnie	56	27	17	413
	Dobre	72	19	9	442
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	57	29	14	54
	Raz w tygodniu	56	26	18	544
	1-2 razy w miesiącu	63	26	12	179
	Kilka razy w roku	61	24	15	202
	W ogóle nie uczestniczy	64	23	13	109
Poglądy polityczne	Lewica	61	27	12	160
	Centrum	61	24	15	356
	Prawica	67	24	8	370
	Trudno powiedzieć	38	29	33	203

Tabela 2

		Czy, ogólnie rzecz biorąc, jest Pan(i) zadowolony(a) czy też niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje gospodarka rynkowa w Polsce?			Liczba osób
		Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		48	39	13	1088
Płeć	Mężczyźni	52	39	9	511
	Kobiety	44	40	16	577
Wiek	18-24 lata	58	29	13	160
	25-34	54	32	15	201
	35-44	53	40	7	185
	45-54	49	43	7	157
	55-64	38	48	14	196
	65 lat i więcej	37	43	20	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	39	46	15	414
	Miasto do 20 tys.	49	33	17	147
	20-100 tys.	50	38	12	209
	101-500 tys.	52	40	8	173
	501 tys. i więcej mieszk.	63	28	8	146
Wykształcenie	Podstawowe	35	44	21	292
	Zasadnicze zawodowe	43	45	12	274
	Średnie	55	36	9	369
	Wyższe	64	28	8	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	69	22	8	80
	Średni personel, technicy	72	21	6	31
	Pracownicy adm.-biurowi	49	39	12	87
	Pracownicy usług	60	22	18	52
	Robotnicy wykwalifikowani	51	36	13	152
	Robotnicy niewykwalifik.	48	44	8	62
	Rolnicy	23	66	11	58
Pracujący na własny rach.	55	36	8	33	
Bierni zawodowo	Renciści	37	46	17	75
	Emeryci	36	47	17	225
	Uczniowie i studenci	66	24	10	109
	Bezrobotni	35	57	9	65
	Gospodynie domowe i inni	48	36	16	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	57	32	10	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	57	30	13	88
	sekt. pryw. poza rolnict.	55	34	11	224
	prywatnym gosp. rolnym	27	64	9	54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	34	52	15	256
	501-750	46	39	15	192
	751-1000	50	36	14	195
	1001-1500	58	33	10	183
	Powyżej 1500 zł	64	27	9	119
Ocena własnych war. mater.	Złe	27	57	17	233
	Średnie	41	44	15	413
	Dobre	66	25	9	442
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	59	34	6	54
	Raz w tygodniu	45	40	14	544
	1-2 razy w miesiącu	52	39	9	178
	Kilka razy w roku	46	40	14	202
	W ogóle nie uczestniczy	52	36	12	109
Poglądy polityczne	Lewica	49	42	9	160
	Centrum	50	37	13	356
	Prawica	57	36	7	370
	Trudno powiedzieć	27	47	26	202

Tabela 3

		Czy, Pana(i) zdaniem, w wyniku zmian gospodarczych w Polsce zapoczątkowanych w 1989 roku:			Liczba osób
		wszyscy ludzie są coraz zamożniejsi	przeciętni ludzie są coraz biedniejsi, a bogaci się nie liczą grupa bogatych	Trudno powiedzieć	
Ogółem		22	69	9	1084
Płeć	Mężczyźni	25	67	8	509
	Kobiety	20	71	9	575
Wiek	18-24 lata	39	45	16	157
	25-34	27	64	9	201
	35-44	21	71	7	185
	45-54	16	76	8	158
	55-64	17	80	4	196
	65 lat i więcej	17	74	9	187
Miejsce zamieszkania	Wieś	21	71	9	415
	Miasto do 20 tys.	19	69	12	146
	20-100 tys.	22	72	6	207
	101-500 tys.	28	62	10	173
	501 tys. i więcej mieszk.	27	67	7	144
Wykształcenie	Podstawowe	18	70	11	291
	Zasadnicze zawodowe	16	79	4	274
	Średnie	24	67	8	367
	Wyższe	37	52	11	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	43	46	11	80
	Średni personel, technicy	4	81	15	31
	Pracownicy adm.-biurowi	24	69	8	87
	Pracownicy usług	27	66	7	52
	Robotnicy wykwalifikowani	23	70	7	152
	Robotnicy niewykwalifik.	17	79	4	62
	Rolnicy	12	83	6	58
Pracujący na własny rach.	31	59	11	33	
Bierni zawodowo	Renciści	16	77	7	75
	Emeryci	15	78	7	224
	Uczniowie i studenci	45	36	19	106
	Bezrobotni	12	80	8	65
	Gospodynie domowe i inni	16	79	5	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	17	76	7	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	32	54	14	88
	sekt. prywat. poza rolnict.	32	61	7	224
	prywatnym gosp. rolnym	11	83	6	54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	15	76	8	256
	501-750	16	75	9	192
	751-1000	19	75	6	194
	1001-1500	23	70	8	183
	Powyżej 1500 zł	53	37	10	117
Ocena własnych war. mater.	Złe	14	80	6	234
	Średnie	13	76	11	412
	Dobre	36	56	8	438
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	27	70	3	53
	Raz w tygodniu	21	70	9	544
	1-2 razy w miesiącu	21	69	11	179
	Kilka razy w roku	22	71	7	202
	W ogóle nie uczestniczy	31	60	9	106
Poglądy polityczne	Lewica	22	71	6	160
	Centrum	19	76	6	354
	Prawica	28	64	8	368
	Trudno powiedzieć	19	65	16	203